

LIST ZA KULTURU
I UMETNOST*

POLJA

78

Radosti roditelja su potajne, a takve su i njihove tuge i strahovanja: prve ne mogu da iskažu rečima, a o drugima ne žele da govore.

FRANSIS BEKON

Reči treba da budu dobre reči! Banalne, oficijelne reči sigurno nas upropastavaju. Banalnost nije samo loša i zla odlika značaja, banalnost je zločin! Još gore: banalnost je kontrarevolucija.

ISAIAH BABELJ

„Književnost za mlade devojke — za ili protiv?“ Takto glasi pitanje koje nam je postavljeno i na koje ćemo mi pokušati da pronađemo i da damo svoj odgovor.*

Postavljeno pitanje nas na ovaj ili na onaj način obavezuje, možda čak baca i u brige ili u teškoće. Čudni su i međusobno različit putevi ljudi koji misle i delaju, koji uzimaju javnu reč i pred drugima se glasno uzbuđuju, a ni jedan od njih ne može više da za sebe kaže: slušajte i sledite samo mene, ja sam put. Ako smo pristali da na postavljeno pitanje pokušamo pronaći i dati svoj odgovor onda ta naša odluka, pored ostalog, znači da je za nas samo pitanje neodložno.

U postavljenom pitanju nas je privukla njegova velika provokativna moć: ono provocira našu pozvanost i odgovornost, naše prisustvo u životu i u umetnosti, i više od toga: ono nas suočava sa nama samima i provocira našu ljudsku odvažnost i našu umetničku bit, ako već ne želimo kazati da nas dovodi u pitanje.

Zato nam je stalo, pre i posle svega, da se na samom početku dobro i do kraja razumemo i shvatimo. Stalo nam je, dakle, da izbegnemo eventualne nesporazume i da svemu što nas u ovoj prilici interesira pristupimo bez predresa. Svaki eventualni nesporazum pomogao bi nam da izneverimo smisao postavljenog pitanja i važnije odgovora do kojih budemo došli i koje budemo dali. Već smo rekli, naime, da postavljeno pitanje poseduje moć, bitno provokativnu, koja će nas, i protiv naše volje, suočiti sa nama samima. Zar je i to moguće? Da, to je upravo naša prva izvesnost na ovom neizvesnom putovanju.

O mladosti i njenim manifestacijama u životu i u umetnosti možemo znati sve ono ili samo ono što znamo i što više-manje pouzdano naslućujemo o nama samima. Ovakav naš iskus ne aludira isključivo na smisao reči koje smo sklopili sa hrama u pelfima i uneli u nastojanja i rezultate naše, bitno evropske, civilizacije, kulture i umetnosti: „Spoznaj samoga sebe“. Smisao ovih reči dostiže nas i u prilikama u kojima mislimo i delamo mimo njega, kada ga gubimo iz vida, kada ga zanemarujemo i na taj način izneveravamo. Smisao iskaza „Spoznaj samoga sebe“ neumorno se menja: on je svedaga uslovljen situacijom u kojoj se čovek pita za smisao ovog bitisanja. Te reči, uvek iste, značile su u svakoj novoj i historijski zasnovanoj ljudskoj situaciji nešto drugo. One se zbivaju u našim delima. I po našim delima jesu to što jesu i kako jesu. Nas uzbuđuje dijalektika njihovog smisla, a sva teškoća i jeste u tome da se ona shvati i ostvari. Pre nego što su, pogrešili prema njemu, pre nego što je ispio otrov, Sokrat je spoznao sebe, to jest svoj najdublji unutarnji glas, to jest svoj umni govor, rasuđujući glasno o situaciji koja je bila određena krizom i raspadanjem starogrčkog polisa, njegovih institucija i bogova. Sudije su mu Prebacivale da je kva-

rio omladinu. U težnji da razmakne granice svoje ljudske sudbine, i da spozna svoj udes koji su mu nemilosrdni bogovi dodeli, Iktalica Odisej je besmrtnosti pretpostavio jednu smrtu i već ostarelu ženu. Naše iskušenje je manje zagonetno. Ono je smisljivo. Stalo nam je da izborimo svoj odgovor koji će biti prihvatljiv i za druge: prihvatljiv za sve one koji nisu u zavadu sa istinom. Rasuđivati o književnosti znači izmisliti sudove o svojoj osnovnoj životnoj situaciji.

Ako je istina da nas postavljeno pitanje suočava sa nama samima, a ono to nesumnjivo čini iz jednog posebnog ugla, onda iz te istine treba iščupati i pokazati sve ono što može da nam bude od koristi u ovoj prilici.

Čovek je svoj vlastiti plen: najpostojaniji i najdragoceniji plen. On je to bio juče. On je to i danas. A sutra? Šta će čovek biti sutra samome sebi? Mi pristajemo uz odgovor koji je dao savremeni francuski pesnik Ponž: „Čovek je budućnost čoveka“. Posmatrajući samoga sebe, preispitujući svoje namere, želje i želje, rasuđujući o svojim odlukama i postupcima, zasnivajući svoje ponašanje na tačnim i istinitim pretpostavkama, analizirajući svoje reči i dela (njihov međusobni sklad ili raskorak), negirajući postojeće stvarne stvari, prevladavajući umiruću obliku života, stvarajući nova dela ili ono čega još nije bilo — dakle, hvatajući sebe kao svoj obećani plen, mi posmatramo i sve druge, jer naša historijska situacija sadrži sve ono — veliko i malo, lepo i strašno — što ovaj život, isti za sve, čini ljudskim ili psećim životom, ovaj poljubac — toplin ili hladnim poljupcem, ovaj prekor — prijateljskim ili zlonamernim prekorom. Svakako da to nije ono najvažnije što moramo znati.

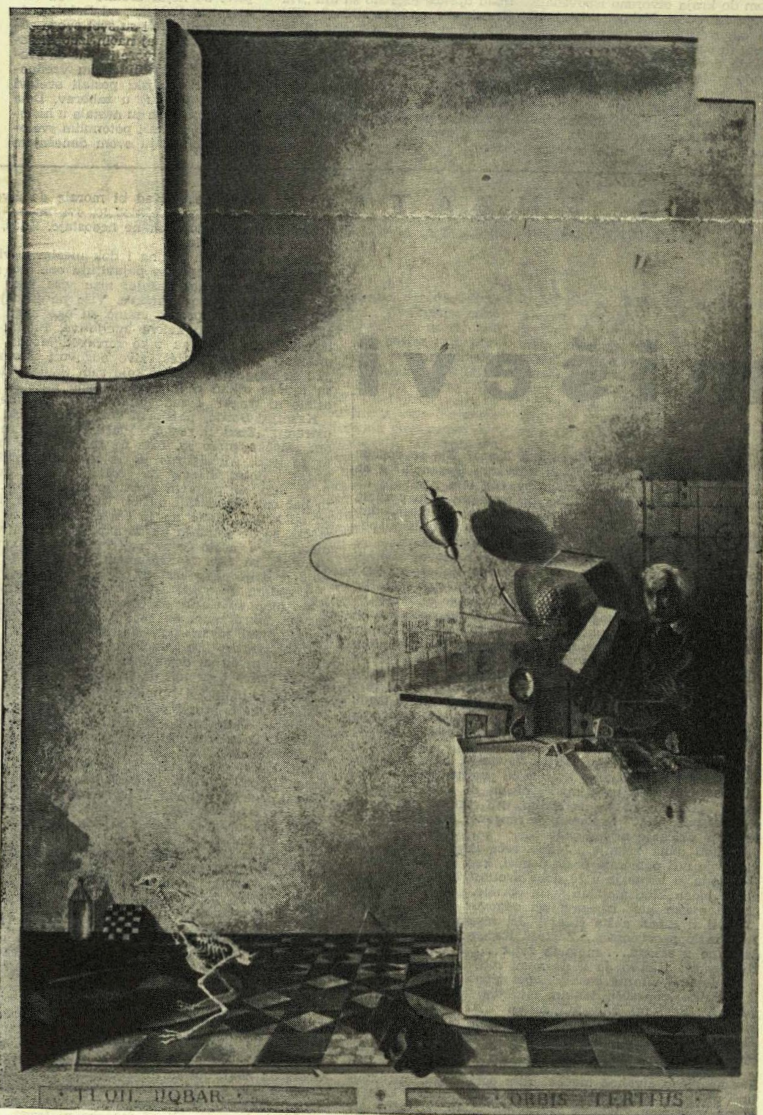
Spoznavajući sebe same, pa i onda kad smo umetnici, mi uspostavljamo u svetu hladne i lepljive objektivnosti svoje prisustvo ili, još tačnije, prisustvo svoje ljudske subjektivnosti koja nam omogućuje da dosegamo prisustvo svih drugih. Tačno je da jedni druge još uvek „uzimamo“ i „trošimo“ kao što se uzima i troši kreda za lice ili mast za obuću. I to moramo znati. Nužno je da i taj odnos ljudske međuzavisnosti prevladamo. Svi drugi svedga su na ovaj ili na onaj način saučesnici u našim pojedinačnim pobedama i porazima ili u našim uzletima i padovima. Pisanje za „mlade devojke“ ili za penzionisani revolucionar. Mlada či biti kao mlada devojka ili kao penzionisani revolucionar. Mlada devojka može biti u ovom svetu i mlada, darovita i ambiciozna muzičarka, ali i mlada, ponižena i nesrećna prostitutka.

U ovoj prilici teško je naći koektivnu poljovicu koja bi u većoj meri izražavala pesimizam, iskvajetizam i besmisao od one koja glasi ovako: „Mladina svet ostaje“. Mladina svet ne ostaje, on im već sada pripada. Sve što je ljudsko pripada i mladima. Sve što je ljudsko nije strano mladima. Pri tome ne smemo zanemariti i izdati istinu po kojoj sve što ovoga sveta potiče od — čoveka. Ako naša ometa slobodu mladih, ili oštarenje mladosti kao slobode, onda ga valja bez odolevanja udariti po prstima. A umetnost reči je svedaga nešto kao sloboda sama ili bar kao mera njenog prisustva u životu ljudi. Mi možemo uticati na tokus mladih ljudi, ali ako taj uticaj ometa

(NASTAVAK NA 2. STRANJ)
* Ovaj prilog H. Tahmišić je napisao za međunarodni zbornik posvećen problemima mladosti sa mlade. Zbornik će se pojaviti sredinom ove godine u Pingu.

MLADOST
JE
SLOBODA

husein tahmišić

LEONID SEJKA

hronometrija Tiona, 1961.

ostvarivanje mladosti kao slobode, onda možemo biti sigurni da će ta ista mladost pre ili posle izdati naš uticaj i baciti nam ga u lice.

Ljudi najrazličitijih ubeđenja složili se tako da ne-kalorična ishrana ubija postupno čoveka u razvoju. Nasuprot tome, ljude stihovnih ubeđenja ponekad je teško ubediti da ne-neumetnost, takode ubija čoveka u razvoju; ona od njega stvara trajnog duhovnog invalida. Svi mi koji više nismo mladi po godinama svoga života ne možemo olako odbaciti pitanje mladih ljudi o smislu života, jer ono dovodi u pitanje i našu materijalnu psihičku i duhovnu zbilju. Nisi pojednostavljen i uprošćen odgovori, a mi takvim odgovorima ponekad pribegavamo i u književnosti, ometajući onaj spontan, kritički, delatni odnos mladih ljudi prema životu, prema stvar, prema umetnosti. Mladina svet pripada, što će reći da oni jasno vide u kojoj meri su njihovi roditelji ili stariji dobri ili zlovi graditelji sveta u kome žive.

Iz svega što je do sada rečeno, a što nas podseća na ponor bez dna, moguće je naslutiti u kojoj meri je sama stvar za koju pitamo izvor naše neodurne i nezavisnosti, pa ako već hoćete i neverice i nesposobnosti. Čovek u ovoj prilici mora da bude do kraja iskren. Tačno je da iskren čovek može biti i u zabludi i da istina nije po pravilu uvek na strani iskrenosti, pa ni onda kada čovek svoju iskrenost plaća svojim životom. Srećom, iskrenost je najdragocenija u borbi protiv ličemerstva u našem svakodnevnom životu. Dobro će me shvatiti svi oni ili, još tačnije, samo oni koji su u ovom životu bar jednom od kraja otvoreno isporučili svoju iskrenost. Naime, pristajući da odgovorimo na pitanje o potrebi ili suvišnosti književnosti za mlade devojke mi smo i protiv svoje volje, pristali na avanturu. Sam akt pisanja (umetničkog stvaranja, umetničkog oblikovanja) svagda je konsekvencija pisčevog prisustva u svetu. Naš svakodnevni život nije sam po

sebi samo dobar ili samo rđav. On je leguna dobra i zla u svakom času. Rezultati svakog zbiljskog stvaralačkog akta u današnjem svetu zaista su nešto kao lek koji sadrži određenu dozu otrova i koji sobom donosi obećano izlečenje. Mladost je vidovita za sve poroke i za sve teškoće savremenog sveta. Svet joj otvara oči i polezuje joj protivu retnosti koje ga razdiru, a ona, ta vidovita i slobodna mladost, objašnjava ga svojim pogledom i čini jasnijim i za druge, pa i za one čije su vlasti sede i čije su vene sklerotične. Stari i mudri Grci plašili su se starosti i starackog, iznemoglog poimanja vrednosti života i sveta kao kuge. Smrt su prihvatili kao razrešenje života i smrt ih nije plašila. Danas, međutim, nije više tako. Mi se više manje bojimo starosti: konformizam i staracko rezonovanje mladih ljudi bolest su našeg veka. U strahu od smrti, u strahu koji prožima život znatnog broja današnjih mladića i devojaka, mi smo svedoci da je u porastu broj onih koji ne biraju sredstva da bi do kraja i bez ostataka, a ponekad i bezobzirno i samoubilački, potrošili svoj život. Pisce ne baš savetovaju šta i kako da rade: oni nisu mala i rđavo vaspitana deca. Naše je da se upitamo za sudbinu pisca i umetnosti njegovih dela u situaciji koju smo opisali, tim pre i tim više ako savremeni pisci nastoje da njihova dela prime i prihvate mladi ljudi uopšte. Umetnost pisane reči nikada i nigde nije bila svemoguća. Ne vidimo razloga zašto bi to bila danas ili, još preciznije, u svetu koji je prošet socijalizmom kao otvorenim procesom. Savremeni pisac izbere svoje mesto u tom svetu i opravdaje prisustvo svoje umetnosti u njemu samo ako ostane mlad uprkos toga što su mu, vlasti sede i vene sklerotične" (Eliajar). Mladi ljudi to znaju ili, svim pouzdanom neslućuju, znaju pisane reči, jednako kao i umetnost slikarstva ili arhitekture, zaista je nedeljiva. Pisce je osuđen da bude mlad. Ta osuda je i lepa i strašna. I zato je tako često u ovom svetu teško biti pisac.

Pristup savremenoj književnosti i njenim životima, pitanjima istovremeno je i teško i jednostavno. Bog je napustio ovaj svet, a u svetu bez boga — sobota je suvisla. Savremeno ljudsko biće iskusilo je napuštenost i apsur. Pitanje smisla života i čovekova bliskanja na zemlji postalo je neodoljivim fundamentalnim pitanjem naše epohe. Njega više ne može zamisliti ni jedan ozbiljan, to jest pažnje-vredan duhovni napor u horizontu sadašnjosti. Čovek sedam puta pada, objavljuje nam stara japanska poslovice, i osam puta ustaje. Zašto? Da se prihvati teškog i neizvesnog posla: da optuži nebo, da razrešenje svog opstanka i smisla potraži na zemlji, da se baci u svet, da poleti prema egzistenciji, da omogući budućnosti da bude tu; nebulu, da stavi znak jednakosti između humanizma i naturalizma, jer proces naturalizacije društva i humanizacije prirode traje bez zastoja kao i sve što se ne svršava i što se ne može svršiti. To zbivanje ljudske zbilje ima u umetnicima i u umetnosti njihovih sveta svoju izdiznicu ili vidovito, životno jaro. Uzvik pesnika Remboa: "Život treba izmisliti" — pogađa sve zatočeničke savremene svete.

Književnost ne prikazuje svet u kome nastaje: ona ga stvara. Pisci su ljudi za koje stvaranje sveta nije završeno. Oni odbacuju prirodu kao uzor, da bi je primili i prigrlili kao primer. Ovakvo stanje u savremenoj književnosti mnogima teško pada. Zato što ima udelu u stvaranju sveta, i što prirodu prima kao primer, savremena književnost obelodanjuje savremenom čitaocu proces nastajanja bica iz ništavila. Pred ovom činjenicom mnogi oči zbuñuju, zaprepašteni i izdani. Svi pisci do kojih držimo — od Homera do Balzaka, od Balzaka do Sartra — izdali su svet svoga zabluda i na taj način izborili za sebe pravo da se stvore ili bar da svedoče o bitnim ljudskim vrednostima. Historijski postali svetovi prolaze i tonu u zaborav. Dela umetnosti koja su nastala u historijskim postojanim i potonulim svetovima dopuštaju svom današnjem

čitaocu da u njima otkrije i pronade toliko toga što i njemu nezastavno pripada. Mi u ovoj prilici ne zagovaramo bluziju po kojoj su umetnici reči zakonodavci sveta. Prva prava odvažnost je da se i živi i stvara bez bluzija: dakle, oči u oči sa ljudskom zbiljom.

Da li je umetnost neophodna? Da li je umetnost suvisla?

Naša je misao da živimo u epohi nesigurnih kriterijuma i konfuznih određenja, još gore od toga: u ovom vremenu umetnost reči je u isti mah i preceñjena i potcenjena.

Zašto je to tako?

Sa ovim pitanjem teško je izaći na kraj. I mi to znamo. Pa ipak, vredi bar pokušati da se dosegne i shvati ono što u ovom času možemo nazvati iskustvom književne teorije i prakse, iskustvom pretrpljenog udara koji je došao od onih koji su skloni da preceñe ili potcene umetnost reči u svetu koji je prošet i ponet socijalizmom kao otvorenim procesom.

Umetnost reči ima svoju relativno samostalnu historiju. Njena etapa čiji smo nosioci ili bar svedoci protokla je znak za nemarivanje, a ponekad i potpunog negiranja, umetnosti reči kao specifične realnosti. Drugim rečima, njena specifična realnost bila je rđavo shvaćena i još rđavije kolerasana. "Zabluda je iznad svega bila u tome što se estetika izjednačila sa teorijom saznanja" (R. Garodi). Sa svoje strane mi bismo dodali da je "zabluda" bila do totalnog besmisla produžila vreme što je teorija saznanja izjednačena sa teorijom odraza. Posledice koje su proizašle iz te zablude, kao i njihov fragilizam, poznate su više-manje svima.

Kada jedno određeno delo umetnosti reči preceñujemo ili potcenjujemo?

Postoje dve osnovne situacije: 1. kada od dela tražimo ono što nam ono po svojoj prirodi pruža, dužno da pruži 2. kada u njega iz ovih ili onih razloga uносimo nešto što ne pripada njegovoj specifičnoj realnosti. U i jednoj i u drugoj situaciji iščekivava razlika između umetničke istine i naučne istine. Ovu razliku R.

Garodi, na primer, pokazuje na primeru Sezanovih jabuka. Njega ne zanimaju jabuke kao jabuke. Naprotiv, njega zanima prisustvo ljudske subjektivnosti u svetu. Zauzduak je tačan. Pa ipak, R. Garodi prevlađa da je i sam zastao na razini spoznajnih vrednosti umetnine, u konkretnom slučaju: umetničke istine koju svom gledaocu pruža Sezanova mrtva priroda. Treba ići dalje. Sezan ne objavljuje samo prisustvo ljudske subjektivnosti u svetu: on u svet uvodi i postavlja novo biće ili nešto čega još nije bilo. Slikar je na delu kao phisic. To što gledamo nisu jabuke kao jabuke. To su Sezanove jabuke.

Umetnost reči, jednako kao i sve druge umetnosti, nije najzanimajni činilac u životu ljudi, pa je tako treba i primati. Strah od savremene umetnosti, njenih oblika i sadržaja, njenih otkrića i svedočanstva o ljudskoj sudbini, zbilja je samo jedan vid straha od slobode na koju je čovek osuđen. A u strahu su velike oči: prošet strahom, čovek vidi i ono čega zbilja nema. U strahu od slobode, kao u velikoj i gustoj sumi, ljudi izgube smisao za specifičnu realnost umetnosti reči ili čak ustaju protiv nje. Ma s koje strane i na iz kojih ljudskih pobuda da joj pristupimo umetnost reči je nedeljiva: pisac je čovek koji ima udelu u stvaranju sveta, a u rezultatima njegovog stvaranja svi drugi imaju udelu kao u nečemu što im nezastavno pripada.

Umesto zaključka, podsetimo čitaoca na jednu posvetu.

Kao što je poznato, Anloan de Sent-Egazeri posvetio je svoje remek-delo *Malj Princa* svome prijatelju Leonu Vertu. Delo je namenjeno deci, i pisac se našao u neodoljivoj kako da objasni deci, običanim čitaocima svoga dela, zašto je jednoj "odrasloj osobi" posvetio *Malj Princa*. Trebalo je naći i izneti razloge koje će čitaocu prihvatiti i uvažiti. Pisac ih je našao. U ovoj prilici našu pažnju privukao je jedan od pisčevih argumenata: naime, "ta odrasla osoba u stanju je sve da razume, čak i knjige za decu".

Husein TAHMIŠIĆ

DINO BUZATI

miševi

Sta li je sa mojim prijateljom Korio? Sta se događa u njihovoj staroj poljskoj vili nazvanoj Doganala? I ne sećam se više koliko me dugo svakog lica pozivaju na nekoliko sedmica. Ove godine me prvi put nisu pozvali. Dovani mi je napisao par redaka da bi se izvino. Čudno pismo koje na nejasan način aludira na porodične poteskoće i neprijatnosti; i koje ne objašnjava ništa.

Koliko sam veselih dana proveo u njenoj kući, u osamljenosti štuna. Iz starih uspomena danas po prvi put izviru male činjenice koje mi se tada činiše obične i ostavljaju me ravnodušnim. I ojednom se otkrivaju.

Na primer, iz jednog dalekog lica dosta pre rata — bio sam tada drugi put gost Koriovih — prisjećam se sledećeg prizora. Već sam se bio povukao u sobu koja se nalazila na uglu drugog sprata i gledala na vrt — i sledećih godina sam uvek tamo spavao — i spremao se da legnem. Tada čuh neki slabi šum, grebanje na dnu vrata. Otidoh da otvorim. Jedan štunčan miš kilsnu među moje noge, pređe sobu i sakri se pod komodu. Čudno je trčao, imao sam dovoljno vremena da ga ubijem. Ali bio je tako mio i sitan.

Sutradan, uz put, ispričah to Dovaniju. "Ah, da", reče on zastrašeno, "u i tamo kroz kuću projujri poneki miš." "Bio je to vrlo mali mišić, nisam ni imao hrabrosti da..." "Da, mogu da zamislim. Ali nemoj na to da obraćaš pažnju..." Promenio je razgovor, izgleda da mu se moje pričanje nije dopalo.

Godinu dana kasnije. Jedno veče igrali smo karte, moglo je biti pola sata posle ponoći, kad iz susedne sobe — salona, u kome je u to doba svetlost bila ugašena — dopre jedan klik, metalan zvuk opruge. "Sta je?" pitam. "Ništa nisam čuo" izbegavajući odgovor — kaže Dovani. "Jesi li ti Elena nešto čula?" "Ja, nisam" odgovori mu žena malo povrnevši. "Zašto?" Kažem: "Učinilo mi se da tamo u salonu... metalan zvuk..." Primitih laganu zbuñenost. "Dobro, je li na meni red da delim karte?" Ni desetak minuta kasnije, opet jedan klik, ovog puta iz hodnika, popraćen tankim cjuikom, kao od neke životinje. "Reči mi, Dovani", pitam "da li ste postavili klopke za miševe?" "Koliko ja znam nismo. Zar ne Elena? Jesu li postavljene klopke?" Ona: "Ali šta vam pada na pamet? Za nekoliko miševa koliko ih tu ima!"

Prolazi jedna godina. Cim uđem u vilu primećujem dve neobično živahne mačke: rasa sorijanska, muskulatura atletika, dlaka sivlana kakvu imaju mačke koje se hrane miševima. Kažem Dovaniju: "Ah, konačno ste odlučili. Ko zna kako se strahovito pređiruju. Ovde ne oskudevati u miševima". "Naprotiv", kaže on. "Samo s

vremena na vreme... Kad bi morale da žive samo od miševa..." "Ipak su lepe, debele, ove mačke". "Pa, jeste, dobro im je, zdravlje im ne nedostaje. Znaš, u kuhinji nalaze sva božja blaga".

Prolazi još jedna godina i dok ulazim u vilu na moj uobičajen odmor, opet se pojavljuju one dve mačke. Ne liče više na nekadašnje: nisu više jake i živahne, već slabe, iscrpljene, mršave. Više ne juraju iz jedne sobe u drugu. Naprotiv, stalno su oko nogu gospodara, sanjive, lišene bilo kakve inicijative. Pitam: "Da li su bolesne? Kako da su tako mršave? Možda više nema miševa?" "Dobro kažeš" živo odgovori Dovani Korio. "To su najglupije mačke koje sam ikada video. Obesile su njuške otkad u kući više nema miševa..." Nije im ostalo ni traga! I zadovoljno se glasno smeje.

Kasnije, Dordo, najstariji sin, zaverenički me pozva ustranu: "Znaš li razlog? Plaše se". "Ko se plaši?" A on: "Mačke, plaše se. Tata ne želi da se o tome govori, to ga ljuti. Ali sigurno je da se mačke plaše". "Plaše, koga?" "Bože Miševi! Za godinu dana od deset, koliko ih je bilo, tih priljivih životinja ima stoćinu..." I da su, to bar oni nekadašnji mišići! Izgledaju kao tigrovi! Veći su od krlice, dlaka im je čekinjasta i crna. Uglavnom, mačke se ne usuđuju da ih napadnu". "Zar vi ne činite ništa?" "Pa, nešto će se ipak morati učiniti, ali tata nikako da se reši. Ne razumem zašto, ali to je pitanje koje je bolje ne pokretati, on odmah postaje nervozan".

A godinu dana kasnije već od prve noći velika buka iznad moje sobe, kao da trče ljudi. Drum, drum. A ipak sasvim dobro znam da gore ne može biti nikoga. Samo nenastanjeni tavani, puni starog nameštaja, sanduka i sličnih stvari. "Do đavola kakva konjica" kažem sam sobi, "mora da su dosta debeli ovi miševi!" Takav štropt da jedva uspevam da zaspijem.

Sledećeg dana, za stolom, pitam: "Zar ne preduzimajte nikakve mere protiv miševa? Noćas je na tavanu bilo saslavlje". Vidim kako Dovanijevo lice postaje mračno: "Miševi? O kakvim miševima govoriš? Hvala bogu u kući ih više nema". Čak se i njegovi stari roditelji bune: "Ama kakvi te miševi spopali. Mora da si sanjao, moj dragi." "Ipak" kažem, "garantujem da ih je bilo vlaški mnogo, i ne preterujem. U izvesnim trenucima sam video kako se tavanica tresu". Dovani je postao zamišljen. "Znaš šta može da bude? Nikada li nisam o tome govorio, jer ima ljudi na koje to deluje. Ali u ovoj kući ima duhova. I ja ih često čujem. Ima noći kad im demon ude u telo!" Ja se smejem: "Ne smatraš me dečetićem, nadam se! Kakvi duhovi. To su bili miševi, garantovano, veliki miševi, pacovi! Baš kad je o tome reč, šta je s one dve divne mačke?" "Dali smo ih, ako hoćeš da znaš..." Ali miševi su tvoja fiksna ideja! Da li je moguće da ti nemaš ničemu drugome da govoriš! Na koncu, ovo je poljska kuća, ne možeš očekivati da..." Gledam ga zapanjeno: zašto se toliko ljuti? On koji je obično tako ljubazan i blag.

Kasnije, Dordo, njihov prvenac, opet mi opisuje situaciju. "Ne veruj ti!" kaže mi, "ono što si čuo bili su baš miševi; ponekad ni mi ne uspevamo da zaspijemo. Da ih samo vidiš, prava su čudovišta, crni kao ugri sa dijakama koje liče na grančice. A one dve mačke, ako hoćeš da znaš, oni su ih isterali..." To se dogodilo uveče. Već smo spalili nekoliko sati kad nas probudi strano maukanje. U salonu je bio urnebes. Onda smo skočili iz kreveta, ali od mačaka ni traga... Samo ćuperci dlaka... Tu i tamo trljaje krvi".

"Ali zar niste nabavili klopke? Otrove? Ne razumem kako da se toj stvari ne pobrine..."

"Kako da ne? To mu je postala najveća briga. Ali i on se sada plaši, kaže da je bolje ne izazivati ih, da bi bilo gore... Kaže da ionako više ništa ne bi koristilo, da ih već ima previše..." Kaže da bi jedino rešenje bilo da se zapali kuća... A zatim, zatim znaš šta kaže? Smešno je da čovek iz kuće pomisli na to. Kaže da se ne isplati odlučno se suprotstaviti". "Suprotstaviti kome?" "Njima, miševima..." Kaže da bi se, jednog dana, kada ih bude još više mogli osvetiti... Ponekad se pitam ne postaje li tata lud. Znaš da sam ga jedne večeri zatekao kao baca neki umak u podrum? Zalogajnice za drage životinje! Mrzi ih, ali ih se plaši. Zeli da ih udobrovolji".

I tako godinama. Sve do prošlog leta kada sam uzalud očekivao da iznad moje sobe započne uobičajena buka. Tišina, konačno. Veliki mir. Samo zrikanje popaca iz vrta.

Jutro, na stepenicama susrećem Dorda: "Čestitam" kažem mu, "znaš li mi reći kako si uspeo da ih razjuriš? Nekaš ni bilo nišednog mišića na čitavom tavanu". Dordo me gleda sa nesigurnim osmehom. Zatim: "Dodi, dodi", odgovara, "dodi malo da vidiš".

Vodi me u podrum, do mesta gde se na podu nalazi poklopac. "Sada su dole" šapuće mi. "Od pre nekoliko meseci svi su sakupljeni tu u silvniku. Kroz kuću prođe tek po koji. Svi su tu dole..." Slušaj... ućuta. Kroz pod dopre zvuk kojeg je teško opisati. Šum, potmula cika, gluva tutnjava koja kao da dolazi iz nemirne i žive materije koja vri; a između toga i glasovi, mali ostri krik, zvižduci, šaptanja. "Koliko ih ima?" upitah sa ježom.

"Ko zna, Milioni, možda... Sada pogledaj, ali brzo". Zapali šibicu i podigavši poklopac otvara, baci je u rupu. U jednom trenutku viden u nekoj vrsti špilje ludačku vrevu crnih oblika koji preskaču jedan drugoga u bezumim vrtlozima. U toj gusnoj vrevi bilo je snage, paklene vitalnosti koju više niko ne može da zaustavi. Miševi! Viden i svetlućanje zenica, hiljade i hiljade okrenutih nagore, koje su u mene zlobno piljile. Ali Dordo sa treskom spusti poklopac.

A sada? Zašto je Dovani napisao da više ne može da me pozove? Sta se dogodilo? Dolazim u iskušenje da ga posetim, svega nekoliko minuta bilo bi dovoljno; tek da saznam. Ali priznajem da za to nemam hrabrosti. Iz raznih izvora stigli su mi čudni glasovi. Toliko čudni da ih ljudi ponavljaju, kao priče i smeju im se. Ali ja se ne smejem.

Kažu, na primer, da su stari roditelji Korio mrtvi. Kažu da iz vile više niko ne izlazi i da im hranu donosi neki čovek sela koji zavešlja ostavljajući na ruku sume. Kažu da u vilu niko ne može da uđe, da su je zaposeli ogromni miševi, i da su Koriovi postali njihovi robovi.

Jedan seljak koji se približio — ali ne suviše pošto je na pragu vile, u pretećem stavu, stajalo tuze odvratnih životinja — kaže da je video gospodu Eleni Korio, suprug mog prijatelja, to slatko i ljupko stvorenje. Bila je u kuhinji pored vatre, obučena kao prosjak; u jednom ogromnom kotlu nešto je mešala dok su joj naokolo odvratni grozdovi miševa polepnih na jelo, podsticali na rad. Izgledala je vrlo urnoma i tužna. Pošto je primećivala čoveka koji je gleda, rukama napravi pokret u pravcu njega, kao da je htela da kaže: "Ne brinite. Prekasno je. Za nas više nema nade".

Prevela Maristela MATULIĆ